

Eastern Europe
Studies Centre
Established in 2006

Demokratijos tvarumo barometras 2022

Mažvydas

Jastramskis –

politikos mokslų daktaras,
VU TSPMI
docentas.

Savo moksliniuose tyrimuose nagrinėja rinkėjų elgesį, politines institucijas ir demokratijos problemas.

Tyrime pristatomas Demokratijos tvarumo barometras – indeksas, sudarytas iš keturių tarpinių indeksų. Jais matuojamos skirtingos demokratijos vertinimo visuomenėje dimensijos: liberaliosios demokratijos elementų suvokimas, parama aktyviam demokratijos gynimui protestuose, pasitenkinimas demokratijos veikimu Lietuvoje ir pasitikėjimas Lietuvos valstybės institucijomis.

- Tyrime pristatomas Demokratijos tvarumo barometras – indeksas, sudarytas iš keturių tarpinių indeksų. Jais matuojamos skirtingos demokratijos vertinimo visuomenėje dimensijos: liberaliosios demokratijos elementų suvokimas, parama aktyviam demokratijos gynimui protestuose, pasitenkinimas demokratijos veikimu Lietuvoje ir pasitikėjimas Lietuvos valstybės institucijomis.
- Pirmojo Demokratijos tvarumo indekso indeksas yra 53,5. Tai rodo šiek tiek didesnę negu teoriškai vidutinę demokratijos tvarumą sociologiniu lygmeniu. Indeksas rodo mažesnę nepasitenkinimą politinėmis institucijomis ir daugeliui gyventojų būdingą nepasitenkinimą tuo, kaip demokratija Lietuvoje veikia praktiškai. Tai, tikėtina, yra susiję su socialiniais lūkesčiais demokratijai.
- Tyrime išvestas ir Atsparumo Rytų propagandai indeksas, sudarytas iš trijų tarpinių indeksų, kuriais matuojamas Rusijos grėsmių suvokimas, atsparumas ekonominiams ir atsparumas politiniams autoritariniams Rusijos ir Kinijos režimų propagandos naratyvams. Šio indekso vidutinė vertė yra 58,8. Tai rodo didesnę nei vidutinę Lietuvos gyventojų atsparumą Rytų propagandai.
- Rusijos grėsmių suvokimas yra gana aukšto lygio. Mažiausiai Lietuvos gyventojai yra atsparūs ekonominiams naratyvams, kuriais Rytų autoritariniai režimai propaguoja bendradarbiavimo su jais naudą. Tačiau papildomai atlikto apklausos eksperimento rezultatai rodo, kad lietuviai visgi gerokai labiau linkę bendradarbiauti su demokratijomis nei autoritariniais režimais.

Ižanga

Demokratizacijos stebėsenos organizacijos ir tyrėjai sutaria, kad pastaruju metu vyksta liberaliosios demokratijos krizė. Ji pasireiškia dviem tarpusavyje susijusiomis kryptimis: pirma, demokratinių režimų pasaulyje per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo, antra, dalyje liberalių demokratijų pastebimas politinių ir pilietinių laisvių nuosmukis¹. Retoje valstybėje XXI a. demokratija žlunga staigiai, pavyzdžiui, perversmo būdu: dabartinės demokratijos krizės, kuri vadinama trečiąja autokratizacijos banga², esminis bruožas yra demokratinių institutų erozija. Šiuo būdu demokratija

silpsta palaipsniui ir pradžioje tai gali būti nepastebima. Dažnas demokratijos erozijos bruožas yra visuomenės parama poslinkiams tolyn nuo liberaliosios demokratijos, jį paprastai išreiškia populizmas, supriešinantis piliečius su valstybės institucijomis ir atmetantis demokratijos liberalųjį elementą³. Taigi, tokie procesai atsiremia į visuomenės vertybes, pasitikėjimą institucijomis ir požiūrį į liberaliąją demokratiją.

Būtina akcentuoti, kad šie procesai negali būti vertinami tik demokratinių valstybių vidaus politikos kontekste. Jie yra aktyviai skatinami dviejų svarbiausių tarptautinių veikėjų, suinteresuotų demokratijos erozija ir autoritarizmo eksportu – Rusijos ir Kinijos. Po-

žiūrį, kad demokratizacijos krizės gilėjimas glaudžiai susijęs su šių valstybių poveikiu, galima rasti įvairių lygių politikos analizės tyrimuose. Vienas pagrindinių demokratizacijos tyrėjų Larry Diamondas⁴ teigia, kad Kinijos ir Rusijos režimai ne tik suinteresuoti nedemokratiškos vertybių sklaida pasauliniu lygiu, bet ir ją sistemaiškai vykdo. Naudodamosi demokratijų atvirumu ir pliuralizmu, šios valstybės vykdo globalų informacinį karą prieš demokratiją: siekia didinti abejones demokratiniais institutais, idealais, praktikoms, pakirsti demokratijų prestižą. Šį požiūrį randame ir politikos praktikų analizėse – pavyzdžiui, Madeleine Albright⁵ kalba apie pasauliniu lygiu besiformuojantį vienas kitiems padedančių diktatorių klubą, kuriame dalijamasi efektyviomis demokratijos naikimo praktikomis. Rinkiminio elgesio studijose atkreipiamas dėmesys į oportunistinę Kremliaus politiką Vakaruose remiant partijas nebūtinai pagal ideologiją, bet siekiant išnaudoti jų rinkėjų euroskeptiškąsias pažiūras⁶. Manipuliacijas rinkimais ir jų klastojimą tyrinėjantys mokslininkai Brianas Klaasas ir Nickas Cheesemanas⁷ pateikia Rusijos ir Kinijos kišimosi į kitų valstybių rinkimus pavyzdžių. Jie daro išvadą, kad JAV atsitraukiant nuo aktyvios demokratijų sklaidos atsiranda gerokai daugiau erdvės autoritarizmo eksportui.

Būtina pažymėti, kad Lietuva yra viena iš nedaugelio pokomunistinių (ir dar mažesnio skaičiaus posovietinių) valstybių, kurios sėkmingai konsolidavo liberaliąją demokratiją ir ją išlaikė: skirtingai nei kai kurios kitos, iki tikros demokratijos taip ir nepriėjusios šalys (Baltarusija) arba neseniai pasidavusios į jos eroziją (Vengrija). Atsižvelgiant į tarptautinį demokratijos nuosmukio kontekstą, būtina nuosekliai tirti Lietuvos gyventojų demokratinės (ir autoritarinės) nuostatas: tiek siekiant jas giliau suprasti, tiek norint stebėti jų raidą ir galimus pokyčius (tai nėra įmanoma be tęstinės tyrimų infrastruktūros). Duomenų apie tokias nuostatas pasaulyje ir atskiruose jo regionuose suteikia kelios atnaujinamos duomenų bazės: Europos socialinis tyrimas, Pasaulio vertybių tyrimas, Lyginamoji rinkimų sistemų studija. Šie duomenys leidžia palyginti Lietuvą su kitomis pasaulio valstybėmis, tačiau tyrimų bangos įprastai vykdomos kas kelerius metus – tiesiog per retai, kad būtų galima matyti nuolatinę dinamiką. Šis trūkumas būdingas ir porinkiminėms studijoms, ir kitiems Lietuvos tyrimams apie demokratinės vertybes⁸. Be to, šiose studijose paprastai nekeliama arba keliama mažai klausimų, susijusių su Rusija ir Kremliaus propaganda bei skleidžiamais antidemokratiniais naratyvais (o apie Kinijos naratyvų sklaidą visuomenėje tyrimų Lietuvoje kol kas apskritai nėra atlikta). Reikalingi dažnesni duomenys, kurie

apimtų ir demokratinės nuostatas, ir atsparumą išorės propagandai (Rusijos, o pastaruoju metu – ir Kinijos). Geros praktikos pavyzdys yra Pilietinės galios indekso tyrimas, kuris nuo 2007 m. atliktas 11 kartų ir kuriame orientuojamasi į pilietinės visuomenės įvertinimą, tačiau mažiau dėmesio skiriama nuostatomis apie demokratiją ir užsienio politikai.

Atsižvelgdami į tokio tyrimo poreikį, pristatome pirmąjį Demokratijos tvarumo indeksą. Šio projekto tikslas – sukurti Lietuvoje nuolatinę duomenų apie demokratinės Lietuvos gyventojų nuostatas ir atsparumą išorės propagandai infrastruktūrą, kuri leistų kasmet stebėti tokių nuostatų pokyčius ir padėtų kovoti su antidemokratiškos naratyvų sklaida. Tyrimo pagrindinis rezultatas yra Demokratijos tvarumo barometras, pristatomas pirmoje ataskaitos dalyje – tai sudėtinis indeksas, sudarytas iš tarpinių indeksų, kuriuose įvertinamas liberaliosios demokratijos elementų suvokimas, parama aktyviam demokratijos gynimui, pasitikėjimas Lietuvos institucijomis ir pasitenkinimas demokratijos veikimu. Antroje dalyje pristatomas Atsparumo užsienio propagandai indeksas, kuriame įvertinamas gyventojų požiūris į Rusijos grėsmę ir atsparumas autoritarinių valstybių traukai. Trečioje dalyje papildomai aptariamos kitos gyventojų vertybės, galinčios turėti įtakos demokratinėms procesams.

Tyrimo naudojami duomenys iš reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos, kurią kompiuterizuotos telefoninės apklausos (CATI) metodu Rytų Europos studijų centro užsakymu 2022 m. rugsėjo 25 d. – spalio 12 d. atliko „Spinter tyrimai“. Apklausti 1014 respondentų nuo 18 iki 75 metų amžiaus. Tyrimo pristatytų indeksų sudėtinį dalių tarpusavio statistinis persidengimas buvo patikrintas faktorinės analizės būdu: visų tarpinių indeksų rodikliai sukrenta į vieną dimensiją. Vertinant indeksų vidurkių skirtumus pagal sociodemografines savybes, naudoti t testo ir ANOVA statistinio reikšmingumo kriterijai.

I dalis.

Demokratijos tvarumo barometras

1.1 Demokratijos suvokimas

Demokratijos suvokimo indeksas atskleidžia, kiek gyventojai skirtingus liberalios demokratijos elementus supranta kaip būtinus. Respondentams buvo užduotas klausimas: *Mes galime pageidauti daugelio dalykų, tačiau ne visi jie yra būtini demokratijos bruožai. Prašome pasakyti apie kiekvieną iš išvardintų dalykų, kiek jis yra būtinas demokratijos bruožas?* Atsakant į jį, buvo paprašyta pagal skalę nuo 1 (visiškai nebūtinus demokratijos bruožas) iki 10 (būtinus demokratijos bruožas) įvertinti įvairius liberaliosios demokratijos, socialinio teisingumo ir tiesioginės demokratijos elementus atskirai. 1.1 lentelėje pateikiami atsakymų vidurkiai ir nurodomi procentai, kiek respondentų elementą pažymėjo kaip būtiną demokratijos bruožą (skalėje variantas „10“). Papildomai buvo

palikta galimybė pažymėti, kad konkretus elementas prieštarauja demokratijai – atitinkami procentai taip pat nurodyti lentelėje.

Galima pastebėti, kad kaip būtinausios demokratijos bruožus Lietuvos gyventojai vertina įsitikinimų ir žodžio laisvę, laisvus rinkimus ir lygias moterų ir vyrų teises: visų jų vidurkiai yra 8,8, o kaip būtinus bruožus juos pasirinko apie 57–60 proc. respondentų. Kaip svarbius demokratijos elementus žmonės nurodo nešališkus teismus (vidurkis 8,6) ir teismų viršenybę (8,4). Paskutiniai du liberaliosios demokratijos elementai – tautinių mažumų atstovavimas ir daugiapartinė konkurencija – irgi labiau suvokiami kaip reikalingi demokratijai (kiekvieno jų vidurkis 7,9), tačiau jų būtinumas žymimas rečiau nei pirmų penkių. Vos 35,1 proc. respondentų pažymėjo, jog demokratijai yra būtina, kad konkuruotų dvi ar daugiau politinių partijų. Palyginti nemažai, apie 5,6 proc., gyventojų mano, kad šis bruožas apskritai prieštarauja demokratijai. Tikėtina, kad tai labiau susiję su nepasitikėjimu politinėmis partijomis ir siekiu rinkti politikus tiesiogiai nei prieštaravimu laisviems rinkimams (parama jiems yra gana didelė). Atitinkamai, nors referendumai politikos moksle nėra apibrėžiami kaip būtinas liberaliosios demokratijos bruožas, juos tokiais laiko apie 50,1 proc. Lietuvos gyventojų, o atsakymų į šį klausimą vidurkis (8,5) gerokai lenkia partijų konkurencijos elementą.

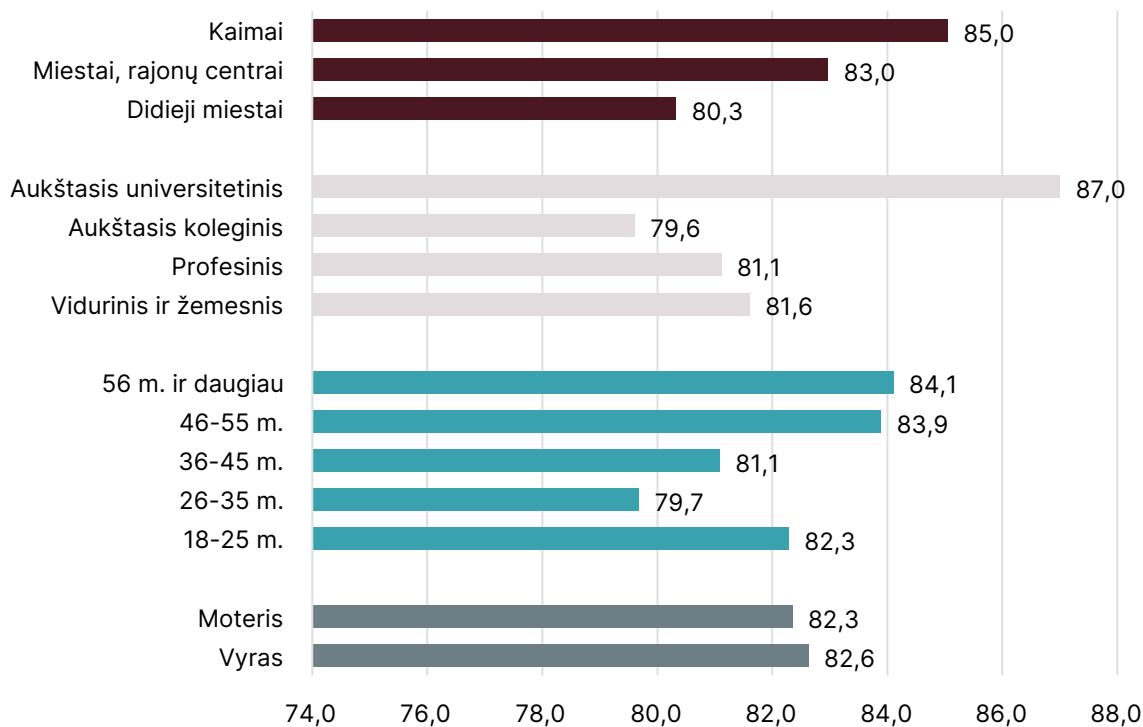
Elementas	Vidurkis	Proc. pasirinkusių „būtinus demokratijos bruožas“	Proc. pasirinkusių „tai prieštarauja demokratijai“
<i>Liberalioji demokratija</i>			
Piliečiai turi teisę viešai ir atvirai reikšti savo įsitikinimus, mintis, įskaitant ir kritiką valdžiai	8,8	60	2,4
Žmonės išrenka savo atstovus laisvuose rinkimuose	8,8	58,5	–
Moterys turi tas pačias teises kaip vyrai	8,8	57,4	–
Teismai veikia nešališkai ir politikai į tai nesikiša	8,6	54,5	3
Valstybėje vyrauja teisės viršenybė	8,4	48,6	–
Tautinės mažumos yra proporcingai atstovaujamos parlamente	7,9	33,5	3,1
Rinkimuose konkuruoja dvi ar daugiau politinių partijų	7,9	35,1	5,6
<i>Socialinis teisingumas</i>			
Žmonės gauna valstybės paramą nedarbo ar ligos atveju	8,5	49,1	2,2
Vyriausybė apmokestina turtinguosius ir remia nepasiturinčius	7,1	23,6	5,8
Valstybė užtikrina žmonėms lygias pajamas	6,7	20,7	7,2
<i>Tiesioginė demokratija</i>			
Svarbiausi politiniai klausimai yra sprendžiami referendumu	8,5	50,1	3,7

1.1 lentelė. Lietuvos gyventojų demokratijos suvokimas

Pritarimo vienam iš socialinio teisingumo elementų – valstybės paramos nedarbo ar ligos atveju – rodikliai yra panašūs kaip penkių pirmų liberaliosios demokratijos elementų. Atsakymų vidurkis yra 8,5, o 49,1 proc. respondentų nurodo tai kaip būtiną demokratijos bruožą. Kiti du socialinio teisingumo elementai – turto

perskirstymas (vidurkis 7,7) ir lygių pajamų garantija (vidurkis 6,7) – tarp visų galimų elementų laikomi mažiausiai būtinais. Galima pastebėti, kad valstybės užtikrinamos lygios pajamos dažniausiai minimos kaip prieštaraujanti demokratijai (7,2 proc.).

1.1 pav. Liberaliosios demokratijos suvokimo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir lytį

Pagal atsakymus į klausimus apie liberaliosios demokratijos elementų būtinumą (pirmi septyni elementai 1.1 lentelėje) kiekvienam respondentui atskirai apskaičiavome Liberaliosios demokratijos suvokimo indeksą, kurio reikšmės yra nuo 0 (visi liberaliosios demokratijos elementai laikomi visiškai nebūtinais demokratijai) iki 100 (visi liberaliosios demokratijos elementai laikomi būtinais). Iš respondentų atskirų įverčių išvestas indekso vidurkis yra 82,5, o tai rodo gan aukštą demokratijos suvokimo lygį. Papildomai patikrinome Liberaliosios demokratijos suvokimo indekso skirtumus pagal lytį, amžių, išsilavinimą ir gyvenamąją vietą (1.1 pav.). Įdomu tai, kad liberaliosios demokratijos elementų suvokimo vidurkis atvirkščiai koreliuoja su gyvenamąja vieta – kuo mažesnė vietovė, tuo indekso vertės didesnės. Skirtumas tarp didžiųjų miestų (demokratijos suvokimas 80,3) ir kaimų (85) yra statistiškai reikšmingas. Žinoma, kartais statistinis reikšmingumas gali būti ir atsitiktinis, todėl

reikėtų tolesnių tyrimų siekiant įvertinti, ar tai tikra tendencija. Be to, Liberaliosios demokratijos indeksas yra susijęs su išsilavinimu – aukštąjį universitetinį išsilavinimą turinčių respondentų įverčių vidurkis yra didžiausias (87), palyginti su visomis kitomis socio-demografinėmis kategorijomis (statistiškai reikšminga). Amžius ir lytis reikšmingos įtakos indekso skirtumams nedaro.

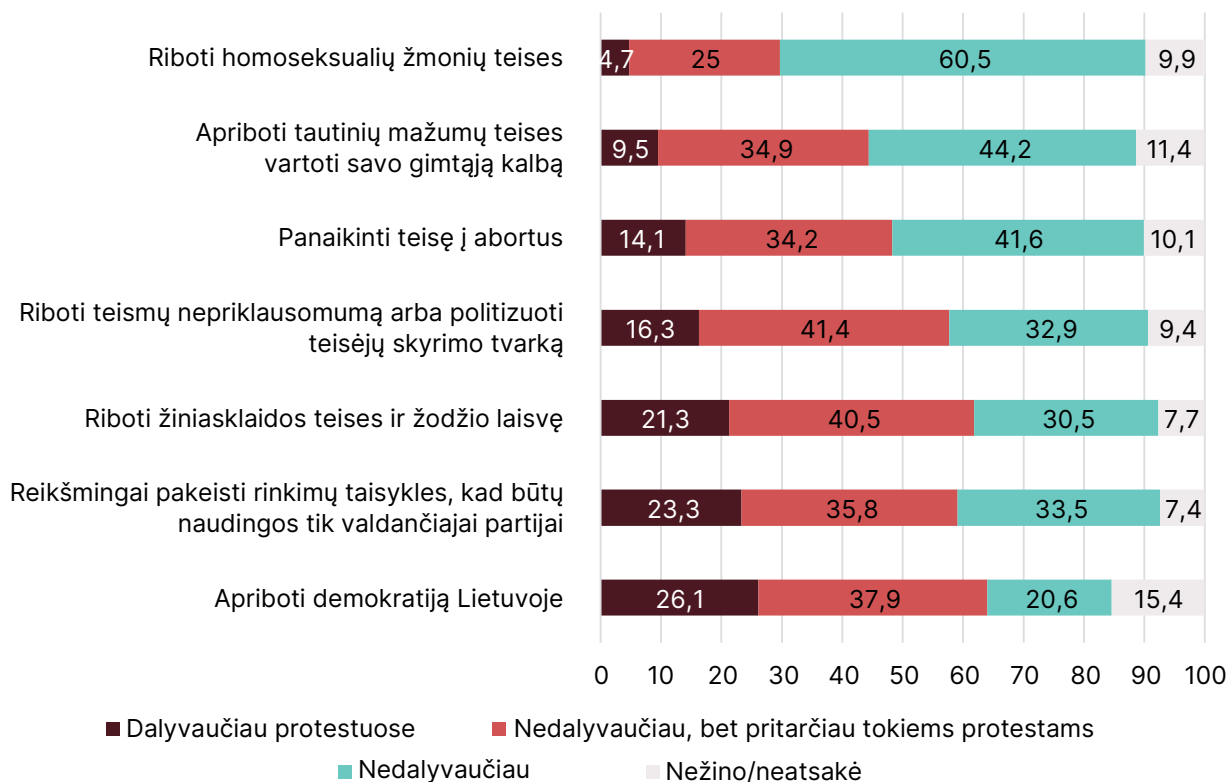
1.2 Parama aktyviam demokratijos gynimui

Parama aktyviam demokratijos gynimui tyrime matuota klausimu „Ar Jūs dalyvautumėte protestuose ar kitaip aktyviai reikštumėte nepritarimą, jei manytumėte, kad politikai...“, išvardijant respondentams kelias skirtingas situacijas, pirma kurių yra bendra

(„siekia apriboti demokratiją Lietuvoje“), o kitos apima konkrečias demokratines laisves ir teises. Siekiant atskirti tuos, kurie nedalyvautų protestuose, nuo tų, kurie nedalyvautų, tačiau remtų protestus, šios kategorijos atsakymuose išskirtos atskirai. 1.2 lentelėje pateiktas gyventojų atsakymų pasiskirs-

tymas procentais. Galima pastebėti, kad atsakymai į šį klausimą rodo gana didelį nežinojimo lygį – tokį atsakymą rinkosi nuo 7,4 (reikšmingai pakeisti rinkimų taisykles) iki 15,4 proc. (apriboti demokratiją) respondentų.

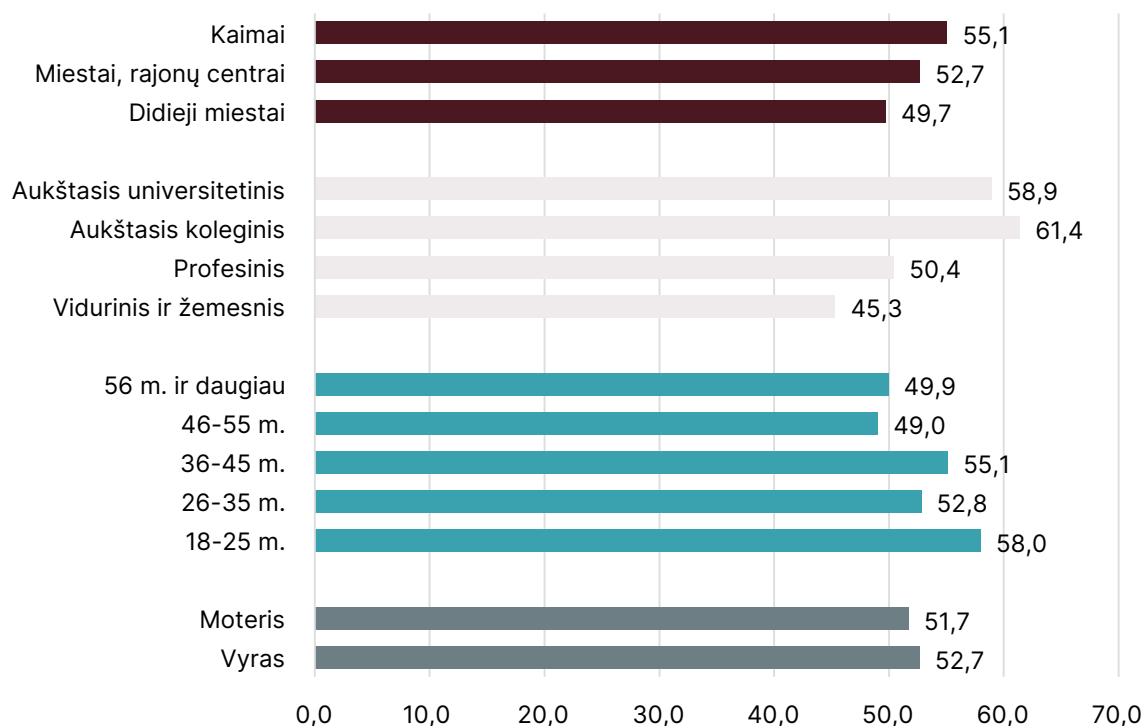
1.2 pav. Lietuvos gyventojų parama aktyviam demokratijos gynimui, proc.

Atitinkamai galima pastebėti, kad aktyviai į protestus įsitrauktų mažuma Lietuvos gyventojų. Didžiausias procentas atsakė, kad eitų protestuoti, klausiant bendrai, jeigu politikai siektų apriboti demokratiją Lietuvoje (26,1 proc.). Mažiausiai žmonių būtų linkę eiti protestuoti dėl homoseksualių žmonių teisių ribojimų (apie 4,7 proc.). Kita vertus, jeigu prie linkusiųjų dalyvauti pridėtume tuos, kurie pritarėtų tokiems protestams, yra keturi demokratijos elementai, kurių

aktyvią gynybą remtų daugiau nei pusė gyventojų: jei būtų bandoma apriboti demokratiją (64 proc.), reikšmingai pakeisti rinkimų taisykles valdančiosios partijos naudai (59,1 proc.), riboti žiniasklaidos teises ir žodžio laisvę (61,8 proc.), riboti teismų nepriklausomybę (57,7 proc.). Beveik pusė respondentų (48,3 proc.) remtų ir protestus dėl abortų teisės panaikinimo.

1.3 pav. Paramos demokratijos gynimui indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir lytį

Pagal atsakymus į šiuos klausimus apskaičiavome Paramos demokratijos gynimui indeksą, kurio reikšmės yra nuo 0 (nedalyvautų ir nepritartų nė vienam iš septynių protestų) iki 100 (dalyvautų arba pritarusių visiems protestams). Iš respondentų atskirų įverčių išvestas indekso vidurkis yra 52,1, o tai atitiktų vidutinį polinkį protestuose ginti demokratinis institutus ir protestams pritari. 1.2 pav. indekso vidurkiai pateikti pagal respondentų sociodemografines savybes. Panašiai kaip ir Demokratijos suvokimo indekse, kuo mažesnė gyvenamoji vieta, tuo didesnė parama aktyviam demokratijos gynimui. Visgi patys skirtumai tarp kategorijų šį kartą nepasiekia statistinio reikšmingumo. Didesnių skirtumų fiksuojama pagal išsilavinimą: indekso vidurkiai tarp turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą (61,4 kolegini ir 58,9 universitetinį) ir vidurinį bei žemesnį (45,3) skiriasi per 14–15 indekso reikšmių ir šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi. Koreliacija pastebima ir su amžiumi: jauniausi žmonės išsiskiria didesniu polinkiu protestuoti dėl demokratijos (indekso vidurkis 58) nei vyriausi (49,9). Visgi tarp pačių kategorijų lyginant vidurkius, skirtumai nepasiekia statistinio reikšmingumo lygio. Reikėtų pakartotinių tyrimų siekiant įsitikinti, ar jie iš tiesų egzistuoja.

1.3 Pasitenkinimas demokratija Lietuvoje

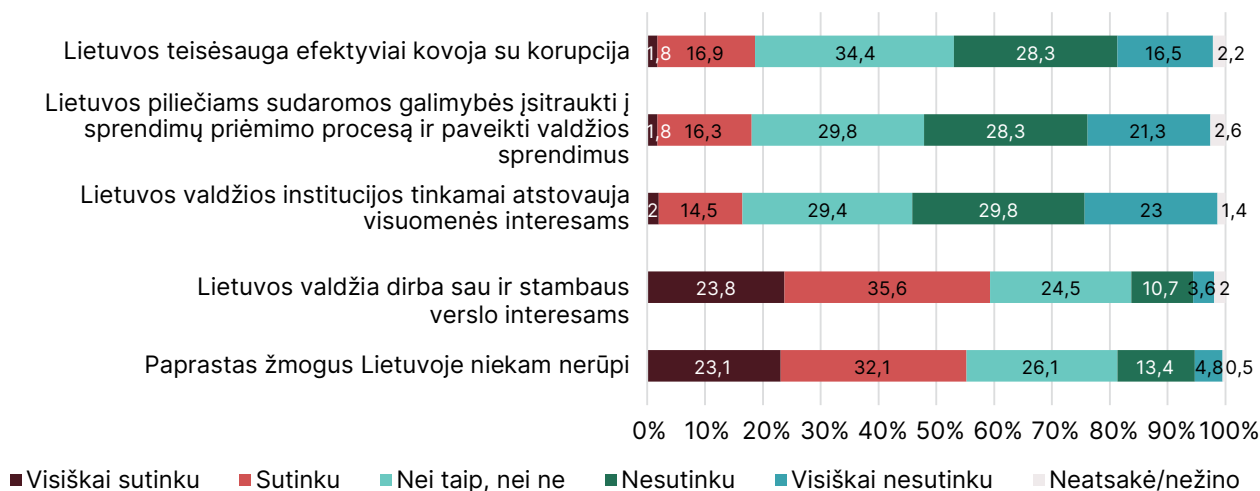
Šalia to, kaip gyventojai suvokia demokratiją ir kiek yra linkę ją ginti, svarbu ir tai, koks yra pačios demokratijos Lietuvoje vertinimas. Įprastai tyrimuose pasitenkinimas demokratija matuojamas klausiant, kiek, apskritai imant, respondentas yra patenkintas tuo, kaip demokratija veikia jo šalyje. Atsakymai pasiskirstė taip: 5 proc. labai patenkinti, 44 proc. patenkinti, 28 proc. nepatenkinti, 16 proc. visiškai nepatenkinti, neatsakė / nežino 7 proc. Taigi, greičiau patenkintų demokratija (49 proc. atsakymų) yra šiek tiek daugiau nei greičiau nepatenkintų (44 proc.).

Visgi šis klausimas dažnai kritikuojamas dėl abstraktumo, neaiškumo, kas matuojama – sunku įvertinti, ką žmonės konkrečiai įsivaizduoja kalbant apie demokratijos veikimą. Tai atspindi ir gan didelis procentas nežinančiųjų, kaip į jį atsakyti (7 proc.). Todėl rekomenduotina pateikti daugiau ir konkretesnių rodiklių. Tyrime naudojome Ainės Ramonaitės sukurtą penkių rodiklių rinkinį, kuriuo matuojamas Lietuvos gyventojų pasitenkinimas demokratija šalyje ir požiūris į demokratinę institucijų atliepumą visuomenei. Respondentų klausta, kiek jie sutinka su šiais teiginiais: valdžia dirba tik sau ir stambaus verslo inte-

resams; paprastas žmogus niekam nerūpi; Lietuvos teisėsauga efektyviai kovoja su korupcija; Lietuvos piliečiams sudaromos galimybės įsitraukti į sprendimų priėmimą; Lietuvos valdžios institucijos tinkamai atstovauja visuomenės interesams. Naudota 5 balų

skalė: 1 reiškia „visiškai sutinka“, o 5 – „visiškai nesutinka“. Pažymėtina, kad ties pirmais dviem teiginiais pasitenkinimą demokratija žymi nesutikimas, o ties paskutiniais trimis – sutikimas. Respondentų atsakymai procentais pateikiami 1.4 lentelėje.

1.4 pav. Lietuvos gyventojų pasitenkinimas demokratija, proc.

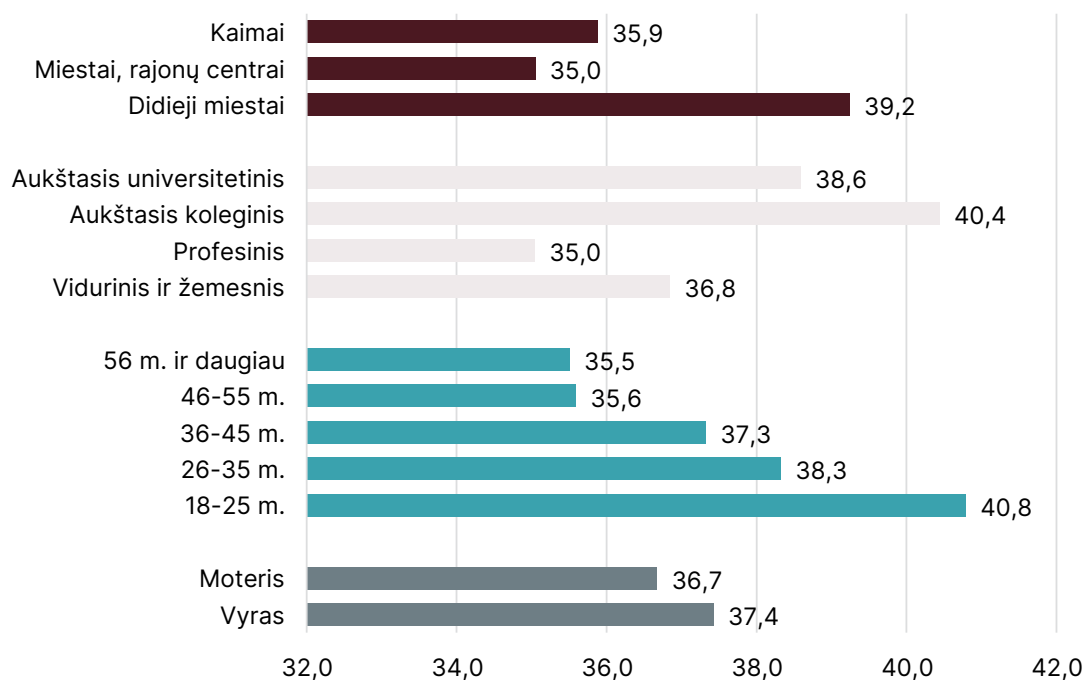

Ties visais rodikliais mažuma (tarp 14,3 ir 18,8 proc.) respondentų renka atsakymus, kurie žymėtų pasitenkinimą demokratija. Gana dažnas yra atsakymo „nei taip, nei ne“ pasirinkimas (tarp 24,5 ir 34,4 proc.). Visgi tenka konstatuoti, kad vertinant visus rodiklius aiški dauguma gyventojų skeptiškai vertina skirtingų demokratinų institucijų veiklą ir jų atliepumą visuomenei. Net apie 59,4 proc. sutinka arba visiškai sutinka, kad Lietuvos valdžia dirba sau ir stambaus verslo interesams. Mažiausias nepasitenkinimas yra dėl teisėsaugos kovos su korupcija: apie 44,8 proc. nesutinka, kad tai daroma efektyviai.

Atsakymus į šiuos penkis rodiklius apimančius klausimus ir apibendrintą klausimą apie pasitenkinimą demokratijos veikimu Lietuvoje sudėjome į Pasitenkinimo demokratija indeksą. Jo reikšmės yra nuo 0 (gyventojas visiškai nepatenkintas demokratija visais

aspektais) iki 100 (visiškai patenkintas visais aspektais). Šio indekso vidurkis yra 37, o tai rodo mažesnę nei teoriškai vidutinį pasitenkinimą demokratija Lietuvoje. Apskaičiavome, kaip šis indeksas koreliuoja su sociodemografinėmis savybėmis (1.5 pav.). Skirtumai nėra dideli, daugiausia 3 ar 4 indekso punktai. Pasitenkinimo demokratija indekso vidurkis didmiesčiuose yra statistiškai reikšmingai didesnis nei kitose vietovėse. Demokratija labiau patenkinti respondentai, turintys aukštąjį išsilavinimą, nei turintys žemesnį išsilavinimą, tačiau šie skirtumai neperlipa statistinio reikšmingumo ribos. Nors pastebima atvirkštinė koreliacija su amžiumi (kuo jaunesni respondentai, tuo didesni Pasitenkinimo demokratija indekso vidurkiai), skirtumai tarp amžiaus grupių nėra statistiškai reikšmingai. Nė vienoje kategorijoje Pasitenkinimo demokratija indeksas nėra didesnis nei 40,8.

1.5 pav. Pasitenkinimo demokratija Lietuvoje indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir lytį

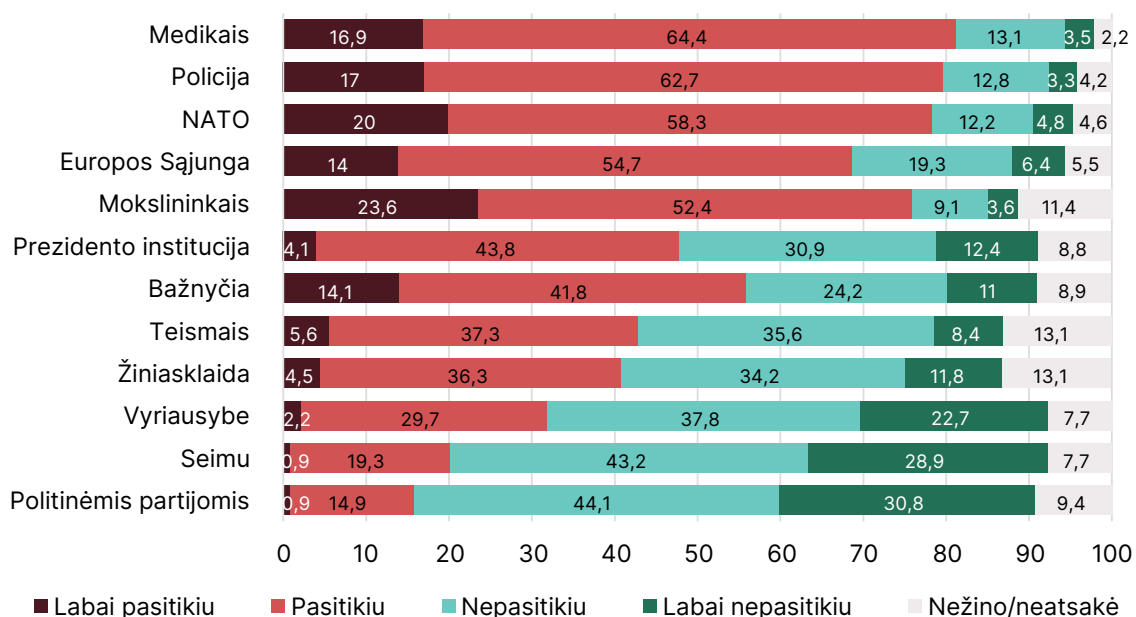

1.4 Pasitikėjimas Lietuvos valdžios institucijomis

Galiausiai vertinant paramą demokratijai dažniausiai tiriama ir specifinė parama konkrečioms valdžios institucijoms. Tyrime naudojome standartinį politinių ir teisėsaugos institucijų sąrašą. Jį pateikėme res-

pondentams ir teiravomės, kiek jomis pasitiki balais nuo 1 (labai pasitiki) iki 4 (labai nepasitiki). Taip pat klausėme, kaip Lietuvos gyventojai pasitiki žiniasklaida, tarptautinėmis institucijomis (ES ir NATO), Bažnyčia, medikais, mokslininkais. Respondentų atsakymai procentais pateikti 1.6 pav. Jame institucijos išdėliotos pagal pasitikėjimo jomis lygį.

1.6 pav. Lietuvos gyventojų pasitikėjimas institucijomis, proc.

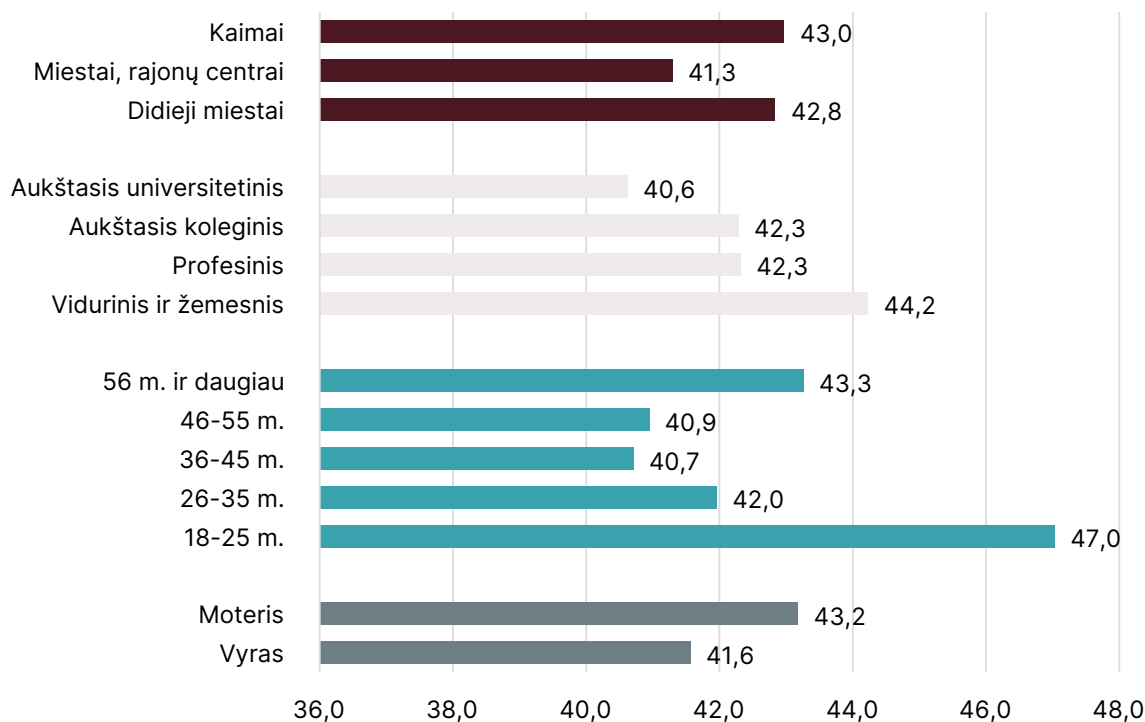

Iš valstybės institucijų labiausiai žmonės pasitiki policija: apie 79,7 proc. labai pasitikinčių ir pasitikinčių. Fiksuojamas gana didelis pasitikėjimas tarptautinėmis politinėmis institucijomis – NATO ir ES yra linkę pasitikėti atitinkamai 78,3 ir 68,7 proc. gyventojų. Kalbant apie politines vidaus institucijas, yra daugiau pasitikinčiųjų (47,9 proc.) nei nepasitikinčiųjų Prezidento institucija. Pasitikėjimas kitomis vidaus politinėmis institucijomis gerokai mažesnis (nuo 15,8 proc. pasitikinčiųjų partijomis iki 31,9 proc. pasitikinčiųjų vyriausybe) nei nepasitikėjimas (nuo 60,5 proc. nepasitikinčiųjų vyriausybe iki 74,9 proc. nepasitikinčiųjų partijomis). Pasitikėjimas žiniasklaida ir teismais yra panašaus lygio kaip nepasitikėjimas. Beje, dėl pasitikėjimo šiomis institucijomis daugiausia respondentų nurodė nežinantys ką atsakyti (po 13,1 proc.).

Iš septynių rodiklių, apimančių vidaus politines institucijas (Seimas, Vyriausybė, partijos ir Prezidento

institucija), teisėsaugos institucijas (policija ir teismai) ir žiniasklaidą, sudarėme Pasitikėjimo valstybės institucijomis indeksą, kurio reikšmės yra nuo 0 (labai nepasitikima visomis institucijomis) iki 100 (labai pasitikima visomis institucijomis). Šio indekso vidurkis yra 42,1, o tai rodo mažesnį nei vidutinį (teoriškai) pasitikėjimą. 1.7 pav. pateikti šio indekso vidurkių skirtumai pagal sociodemografines respondentų savybes. Nėra koreliacijos su gyvenamąja vieta – didmiesčiuose pasitikėjimas institucijomis yra panašaus lygio, kaip ir kaimuose. Nors iš pirmo žvilgsnio yra skirtumų pagal išsilavinimą, tačiau jie nėra statistiškai reikšmingi. Jaunusių respondentų (18–25 m.) indekso vidurkis yra didesnis (47) nei daugumos kitų amžiaus kategorijų, tačiau šis skirtumas nėra pakankamai didelis, kad būtų statistiškai reikšmingas. Taigi, pasitikėjimas institucijomis pagal sociodemografines kategorijas varijuoja gana mažai – reikėtų palaukti tolesnių tyrimų siekiant įsitikinti, ar pastebėti skirtumai pasitvirtins.

1.7 pav. Pasitikėjimo valstybės institucijomis Lietuvoje indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir lytį

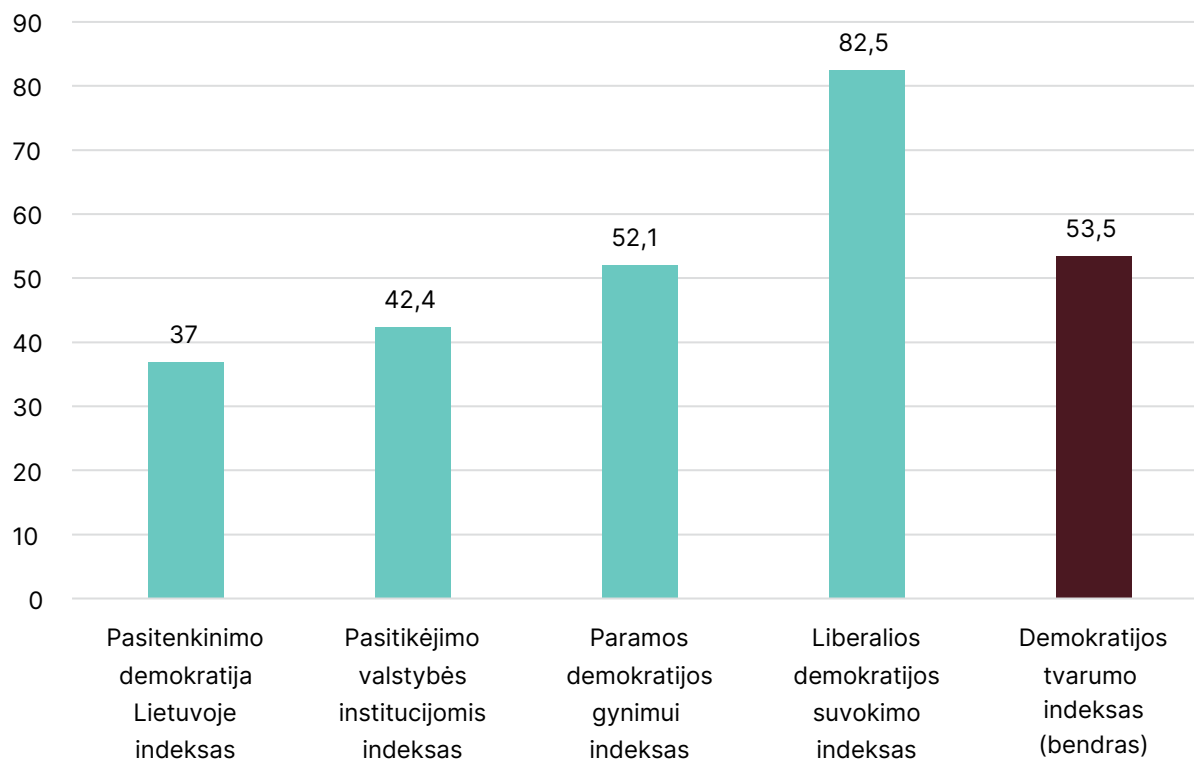
Keturiais šioje dalyje aptariamais indeksais matuojamos skirtingos demokratijos tvarumo dimensijos: liberalios demokratijos elementų suvokimas, parama aktyviam demokratijos gynimui, pasitenkinimas

demokratijos veikimu Lietuvoje ir pasitikėjimas Lietuvos valstybės institucijomis. Šių indeksų vidutinės vertės, nustatytos per apklausą, pateiktos 1.8 pav. Demokratijos suvokimo indeksas (82,5) gerokai len-

kia kitų indeksų vidurkius. Parama demokratijos gynimui yra šiek tiek didesnė negu teoriškai vidutinė (52,1). Problemiškesnės dimensijos yra pasitenkinimas demokratija (indekso vidurkis 37) ir pasitikėjimas institucijomis (42,4) Lietuvoje – jose vidurčiai mažesni nei teoriškai vidutinė indekso vertė (50). Panašu, kad Lietuvos gyventojai demokratiją suvokia adekvačiai ir daugiau nei pusę jų remtų demokrati-

jos gynimą, tačiau yra kur kas mažiau patenkinti tuo, kaip demokratinės institucijos veikia praktikoje. Iš šių indeksų išvedėme galutinį Demokratijos tvarumo indeksą, kurio vertė pirmame tyrime yra 53,5. Tai atspirties taškas, su kuriuo bus galima lyginti planuojamus kasmetinius tyrimus, stebint, kiek demokratija visuomenės lygmeniu yra tvari Lietuvoje.

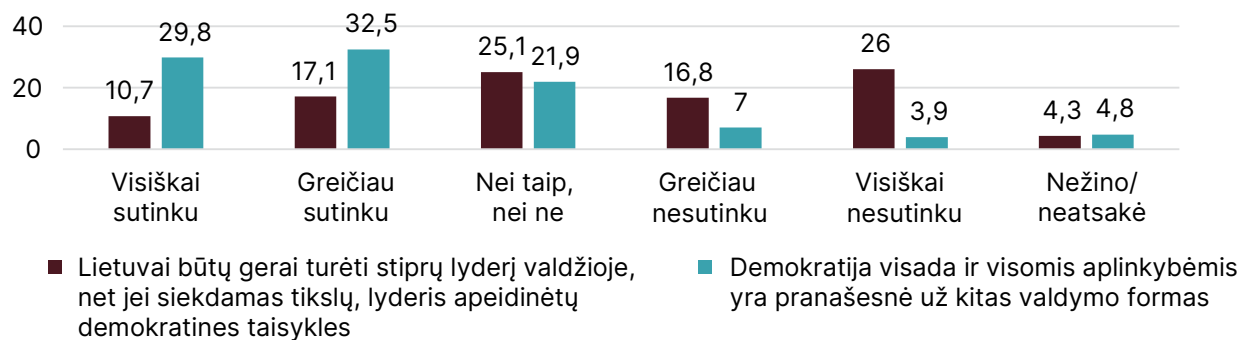
1.8 pav. Demokratijos tvarumo indeksas ir jo sudėtinės dalys

Apklausoje respondentų buvo paprašyta įvertinti pagal skalę nuo 1 (visiškai sutinku) iki 5 (visiškai nesutinku) dar du teiginius apie demokratiją: pirma, kad demokratija visada ir visomis aplinkybėmis yra pranašesnė už kitas valdymo formas, ir antra, kad Lietuvai būtų gerai turėti stiprų lyderį valdžioje, net jei siekdamas tikslų lyderis apeidinėtų demokratines taisykles. Su tuo, kad demokratija yra pranašesnė, sutinka 63 proc. (nesutinka 10,9 proc.), o su teigi-

niu apie stiprų lyderį nesutinka 43 proc. (sutinka 27,9 proc.; žinoma, tai nebūtinai rodo paramą autoritarizmui, tikėtina, kad dalis rinkėjų tikisi stiprios vykdomosios valdžios). Šių dviejų rodiklių, rodančių paramą demokratijai, vidurkis yra 53 proc. ir atitinka Demokratijos tvarumo indekso įvertį – tai leidžia papildomai įsitikinti šiame tyrime pristatomo indekso validumu. Žinoma, tam reikalingi ir ateities pakartotiniai tyrimai.

1.9 pav. Lietuvos gyventojų parama stipriam lyderiui ir demokratijai, kaip valdymo formai (proc.)

II dalis.

Autoritarinių valstybių traukos indeksas

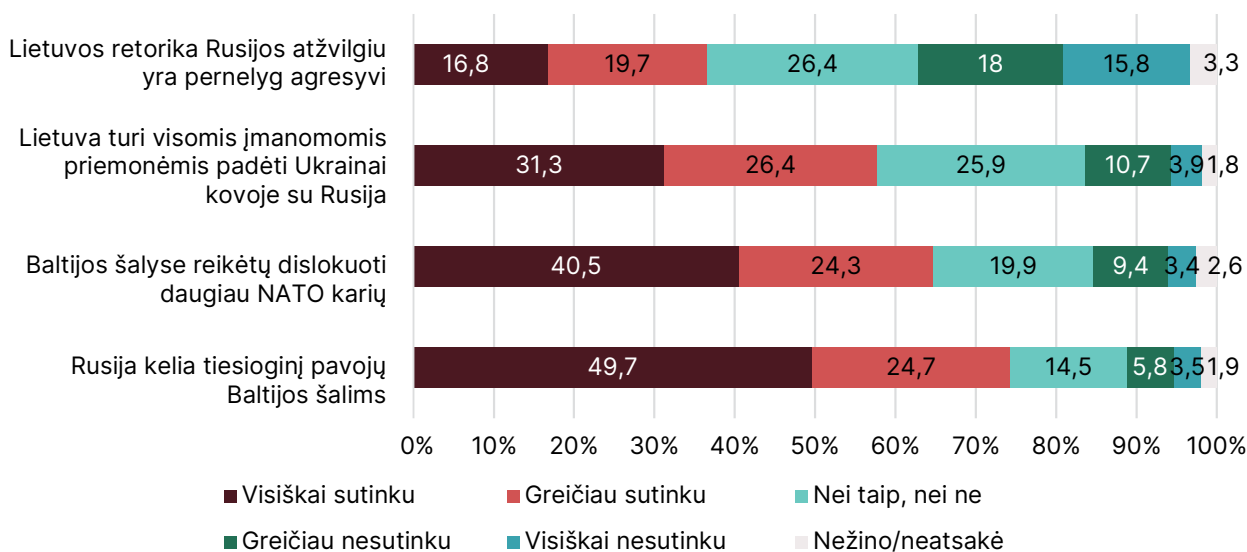
2.1 Rusijos grėsmės suvokimas

Tai, kaip gyventojai suvokia Rusijos keliamą grėsmę ir vertina atsaką jį ją, matavome ankstesniuose tyrimuose jau išbandytais rodikliais. Respondentų teirautasi, kiek pagal skalę nuo 1 (visiškai sutinka) iki 5 (visiškai nesutinka) jie sutinka su šiais teiginiais: Rusija kelia pavojų Baltijos šalims; Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti daugiau NATO karių; Lietuva turėtų visomis priemonėmis padėti Ukrainai; Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu yra pernelyg agresyvi. Sutikimas su pirmais trimis klausimais ir nesutikimas su ketvirtuoju žymi adekvatų Rusijos grėsmės ir kovos su ja supratimą.

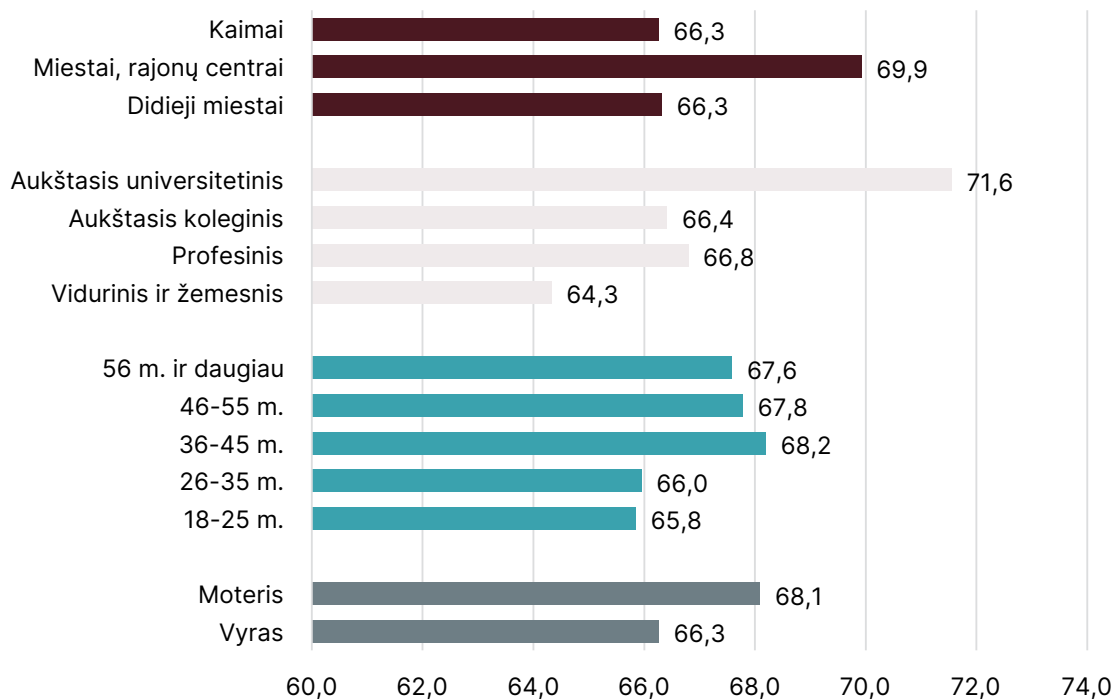
Gyventojų atsakymų į šiuos teiginius pasiskirstymas pavaizduotas 2.1 pav. Maždaug trys ketvirtadaliai respondentų visiškai sutinka ir greičiau sutinka su Rusijos grėsme, o dar 64,8 proc. sutinka, kad Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti daugiau NATO karių. Pagalbą Ukrainai remia irgi absoliuti dauguma respondentų (57,7 proc.). Vienintelis klausimas, dėl kurio respondentų nuomonė yra daugiau išsiskaidžiusi (tai pastebėta ir kituose tyrimuose), yra dėl Lietuvos retorikos Rusijos atžvilgiu. Su atitinkamu teiginiu nesutinka apie 33,8 proc. respondentų. Kita vertus, dominuojančios nuomonės nėra: sutinka irgi panašus skaičius (36,5 proc.), dar 26,4 proc. atsakė „nei taip, nei ne“.

Iš šių keturių rodiklių sudarėme Rusijos grėsmės suvokimo indeksą, kurio reikšmės yra nuo 0 (visiškai nemato Rusijos grėsmės ir neremia veiksmų jai mažinti) iki 100 (visiškas Rusijos grėsmės suvokimas). Šio indekso vertė yra 67,2, o tai rodo gana adekvatų, nors ir neidealų Rusijos keliamų grėsmių ir atsako į jas suvokimą visuomenėje. Papildomai apskaičiavome šio indekso vidurkius pagal pagrindines sociodemografines kategorijas (2.2 pav.). Statistiškai reikšmingų skirtumų yra tik pagal išsilavinimą: turintieji aukštąjį universitetinį labiau suvokia Rusijos grėsmę (indekso vidurkis 71,6) negu turintieji kitokį išsilavinimą. Nei gyvenamoji vieta, nei amžius nerodo reikšmingos respondentų diferenciacijos pagal šį indeksą.

2.1 pav. Lietuvos gyventojų Rusijos grėsmės suvokimas, proc.

2.2 pav. Rusijos grėsmės suvokimo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir lytį

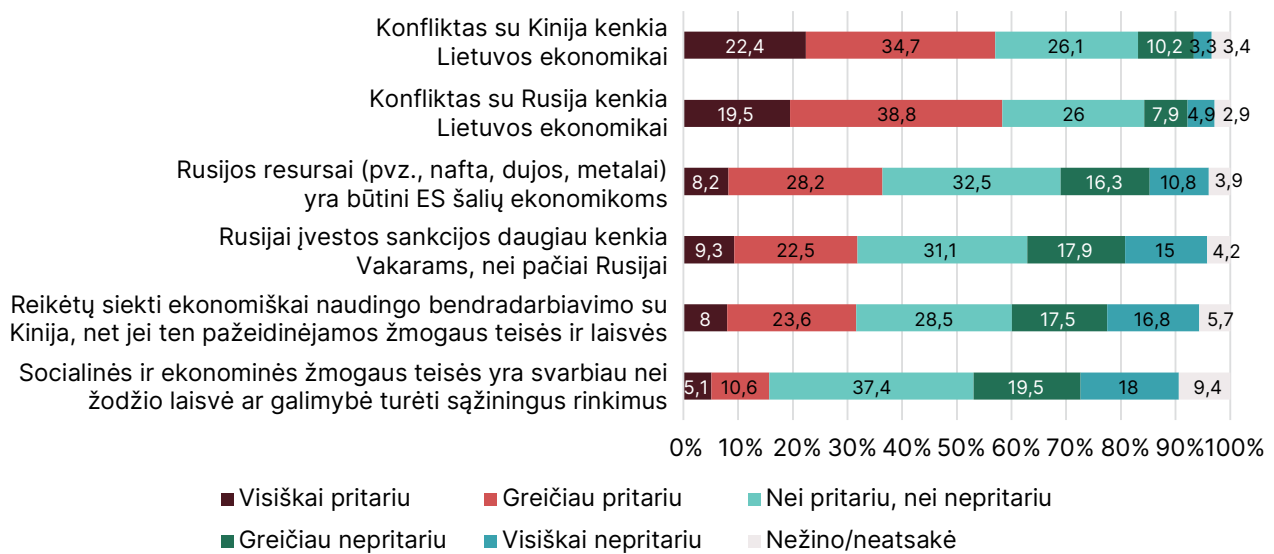
2.2 Atsparumas ekonominiams Rytų naratyvams

Toliau nagrinėjome, ar Lietuvos žmonės yra atsparūs propagandiniams Rusijos ir Kinijos naratyvams. Teoriškai ir statistiškai pagrįsta išskirti šiuos naratyvus į dvi grupes – ekonominius ir politinius. Šie naratyvai apima propagandinius teiginius, kuriais autoritariniai režimai bando įtikinti bendradarbiavimo su jais naudą, sumažinti jų keliamas grėsmes atmetant priekaištus dėl žmogaus teisių pažeidimų ir permetant atsakomybę Vakarams. Respondentams buvo pateikti šeši tipiniai Rusijos ir Kinijos skleidžiami propagandiniai naratyvai, apimantys įvairias ekonomines temas, kurias galima suskirstyti į tris pagrindines grupes po du teiginius: pirma, teiginiai, kuriais tikrinama, kiek žmonės sutinka su paramos demokratinėms teisėms ir laisvėms atsisakymu dėl ekonominio bendradarbiavimo ir naudos; antra, teiginiai, kuriais tikrinama, kiek respondentams atrodo, kad konfliktai su Rusija ir Kinija kenkia Lietuvos ekonomikai; trečia, kiek sutinkama su tuo, kad sankcijos Rusijai ir prekybos ištekliais apribojimai kenkia Vakarams. Respondentai buvo paprašyti įvertinti savo sutikimą su šiais propagandiniais naratyvais (apklausoje jie tiesiog apibūdinti kaip „teiginiai apie tarptautinę politiką) pagal skalę nuo 1 (visiškai pritaria) iki 5 (visiškai

nepritaria). Taigi, nepritartis traktuojamas kaip atsparumas šioms naratyvams.

Respondentų atsakymų į šiuos klausimus pasiskirstymas procentais pateiktas 2.3 pav. Galima pastebėti, kad apskritai atsparumas nėra didelis. Absoliuti dauguma gyventojų linkę pritarti, kad Lietuvos ekonomikai kenkia konfliktai su Kinija (57,1 proc. visiškai pritaria arba greičiau pritaria) ir Rusija (58,3 proc.). Žinoma, čia tikriausiai reikėtų pažymėti, kad šiais teiginiais matuojamas bendras požiūris į poveikį, tačiau nematuojama, kaip respondentai vertina, kas turėtų prisiimti atsakomybę už konfliktus. Atsakymai į kitus klausimus nerodo dominuojančios nuomonės nei į atsparumo, nei į neatsparumo pusę. Pritariančių teiginiui, kad Rusijos resursai būtini ES šalių ekonomikoms, respondentų skaičius (30,4 proc.) panašus kaip ir nepritariančiųjų (27,1 proc.). Atitinkamai teiginiui, kad Rusijai įvestos sankcijos kenkia Vakarams, pritaria panašus skaičius žmonių (31,8 proc.), kaip ir tam prieštarauja (32,9 proc.). Panašiai tiek pat žmonių linkę nepritari bendradarbiavimui su Kinija, turint galvoje, kad ten pažeidinėjamos žmonių teisės (34,3 proc.), negu pritarti (31,6 proc.). Tačiau kai užduodamas apibendrintas klausimas apie tai, ar socialinės ir ekonominės žmogaus teisės svarbiau nei žodžio laisvė ir galimybė turėti sąžiningus rinkimus, neminint konkrečios valstybės, daugiau gyventojų (37,5 proc.) tam nepritaria, nei pritaria (15,7 proc.).

2.3 pav. Lietuvos gyventojų pritarimas Rusijos ir Kinijos ekonominiams naratyvams, proc.

Siekdami geriau išsiaiškinti, ar tikrai už tokių žmonių pažiūrų slypi palankus požiūris į bendradarbiavimą su autoritariniais režimais demokratijos sąskaita, papildomai atlikome apklausos eksperimentą. Respondentai atsitiktinai buvo padalyti į dvi grupes po 507. Abiem grupėms uždavėme identišką klausimą, o vienintelis skirtumas buvo tai, kad vienoje grupėje buvo klausama apie bendradarbiavimą su demokratine valstybe, o kitoje – su autoritarine. Klausimo formulotė buvo tokia: *Sakykite, kad Lietuva ruošiasi stiprinti ekonominį bendradarbiavimą su autoritarine / demokratine valstybe. Tarkime, dėl to Lietuvoje būtų sukurta papildomas 100 darbo vietų, ir toje autoritarinėje / demokratinėje šalyje būtų sukurta taip pat papildomos 100 darbo vietų. Kiek Jūs pritarumėte tokiam bendradarbiavimui?* Respondentų atsakymų pasiskirstymo procentas pateikiamas 2.1 lentelėje.

Eksperimento rezultatai rodo didelius skirtumus demokratijos naudai. Pakeitus vienintelę sąlygą (režimą), žmonės yra kur kas labiau linkę remti bendra-

darbiavimą, kuris būtų vienodai naudingas abiem šalims, būtent su demokratine valstybe nei su autoritarine. Absoliuti dauguma gyventojų pritarė bendradarbiavimui su demokratine valstybe (79 proc.), tik mažuma – su autoritarine (25 proc.). Skirtumai tarp atsakymų „labai pritarčiau“ yra 32 proc. punktai demokratijos naudai, o „greičiau pritarčiau“ – 22 proc. punktai. Atitinkamai bendradarbiavimui su autoritarine valstybe greičiau nepritarė 20 proc. punktų mažiau ir visiškai nepritarė 28 proc. punktais mažiau respondentų nei bendradarbiavimui su demokratine valstybe. Taigi, nors atsakymai į klausimus apie Rusijos ir Kinijos naratyvus gali kelti nerimą, iš šio eksperimento gana akivaizdu, kad Lietuvos gyventojai aiškų prioritetą visgi teikia bendradarbiavimui su demokratinėmis šalimis. Tai gali būti aiški praktinė implikacija valstybės institucijų komunikavimui apie santykius su Rusija ir Kinija – reikia nuolat pabrėžti, kad tai yra autoritariniai režimai, o Lietuva renkasi demokratinę valstybę aplinką ir ekonominius santykius su jomis.

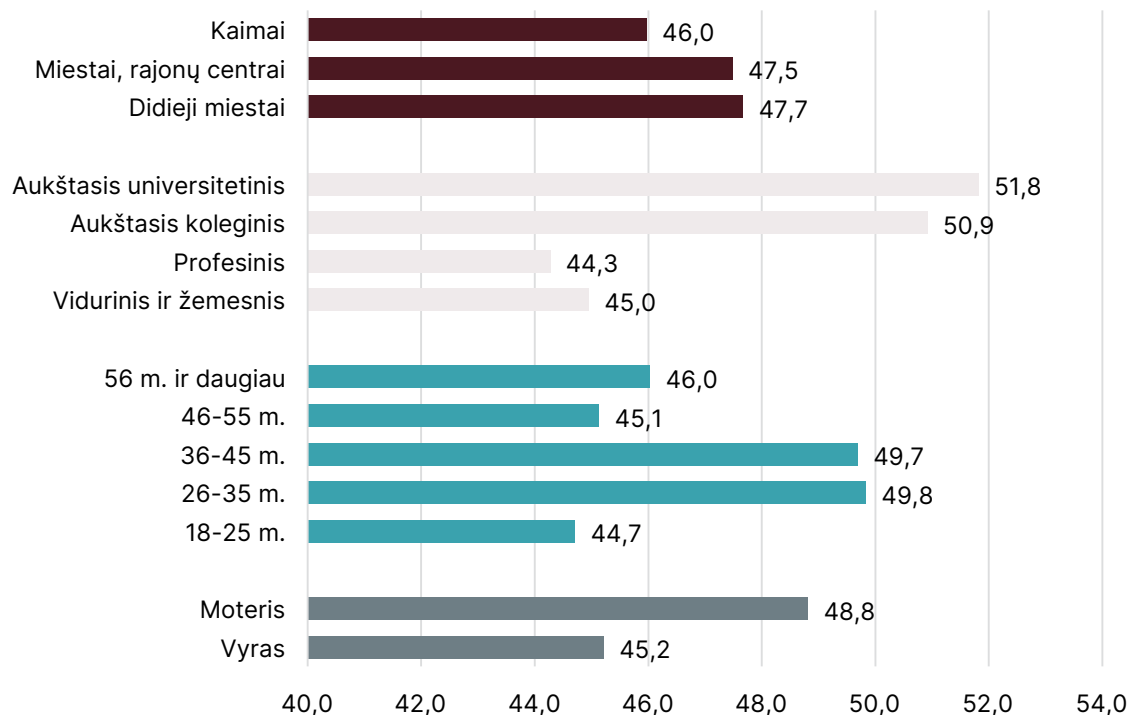
2.1 lentelė. Pritarimas bendradarbiavimui su autoritarine ar demokratine valstybe (proc.): apklausos eksperimento rezultatai

	Demokratinė	Autoritarinė	Skirtumas
Labai pritarčiau	34	2	32
Greičiau pritarčiau	45	23	22
Greičiau nepritarčiau	7	27	-20
Visiškai nepritarčiau	4	32	-28
Neatsakė	0,2	1	-0,8
Nežino	10	15	-5

Iš 2.3 pav. pateiktų šešių klausimų apie ekonominius Rusijos ir Kinijos naratyvus sudarėme Atsparumo autoritarizmo ekonominei traukai indeksą, kurio reikšmės yra tarp 0 (visiška trauka ir nepritiriamas naratyvams) iki 100 (visiškas atsparumas ir nepritiriamas naratyvams). Šio indekso reikšmė yra 47, o tai reikštų nei aiškią trauką, nei atsparumą. 2.4 pav. pateikiami indekso vidurkiai pagal sociodemografines kategori-

jas. Moterys (vidurkis 48,8) yra statistiškai reikšmingiau atsparesnės autoritarinei ekonominei traukai nei vyrai (45,2). Taip pat didesnis indekso vidurkis nustatytas tarp aukštąjį universitetinį (51,8) ir koleginiį išsilavinimą turinčių respondentų (50,9), palyginti su aukštojo išsilavinimo neturinčiais respondентаis. Kitose demografinėse kategorijose indeksas reikšmingai nediferencijuojamas.

2.4 pav. Atsparumo autoritarizmo ekonominei traukai indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir lytį

2.3 Atsparumas politiniams Rytų naratyvams

Atsparumą politiniams Rytų naratyvams tikrinome septyniais teiginiais, kuriuos galima suskirstyti į kelias papildomas grupes. Pirma, tikrinome, kiek respondentų pritaria Rusijos skleidžiamiems melams apie karą prieš Ukrainą – kad jį pakurstė NATO ir JAV, kad Rusijos karo nusikaltimai (Bučos žudynės) gali būti suklastoti, kad Lietuva įgyvendina JAV interesus ir kursto karą Ukrainoje. Antra, klausėme apie bendresnius naratyvus apie Rusijos vaidmenį tarptautinėje politikoje – kiek sutinka su tuo, kad Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje ir kad NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus visomis priemonėmis. Galiausiai patikrinome ir tuos naratyvus, kurie susiję su Lietuvos vaidmeniu: kiek pritaria, kad Lie-

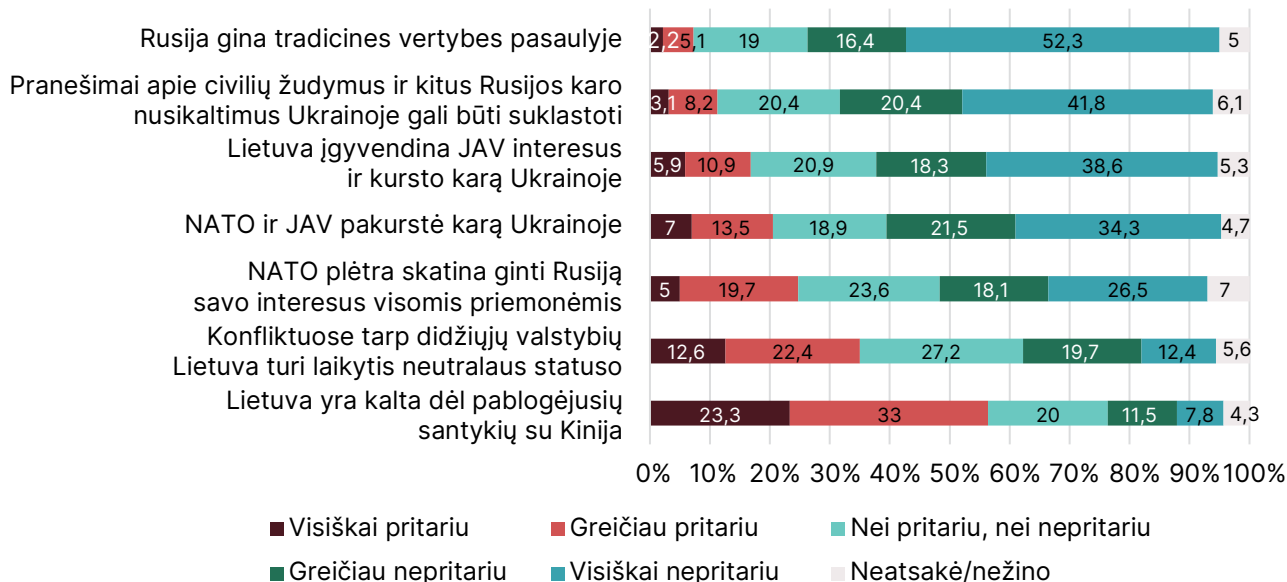
tuva kalta dėl konflikto su Kinija ir kad konfliktuose tarp didžiųjų valstybių Lietuva turi laikytis neutralaus statuso. Teiginius respondentai įvertino pagal skalę nuo 1 (visiškai pritaria) iki 5 (visiškai nepritaria). Nepritiriamas jiems traktuojamas kaip atsparumas naratyvams. Respondentų atsakymų į šiuos teiginius pasiskirstymas procentais pavaizduotas 2.5 pav.

Apskritai paėmus, atsparumas politiniams naratyvams yra didesnis nei ekonominiams. Daugiau nei trys penktadaliai respondentų nepritaria (visiškai nepritaria ir greičiau nepritaria), kad Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje (68,7 proc.) ir kad pranešimai apie Rusijos nusikaltimus gali būti suklastoti (62,2 proc.). Taip pat daugiau nei pusė nemano, kad Lietuva įgyvendina JAV interesus ir kursto karą Ukrainoje (56,9 proc.) ir kad karą pakurstė NATO ir JAV (55,8 proc.). Verti-

nant teiginį apie tai, kad NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus, nėra nepritariančiųjų daugumos (iš viso 44,6 proc.), tačiau jų vis tiek beveik dvigubai daugiau nei pritariančiųjų (24,7 proc.). Pagal pirmus penkis teiginius pritariančiųjų Rytų politikams

naratyvams apskritai yra nedidelė mažuma (nuo 7,3 iki 24,7 proc.). Vienintelis teiginys, kuriam tenka gerokai daugiau pritarimo, yra susijęs su Kinija – apie 56,3 proc. gyventojų pritaria, kad dėl pablogėjusių santykių su Kinija yra kalta Lietuva.

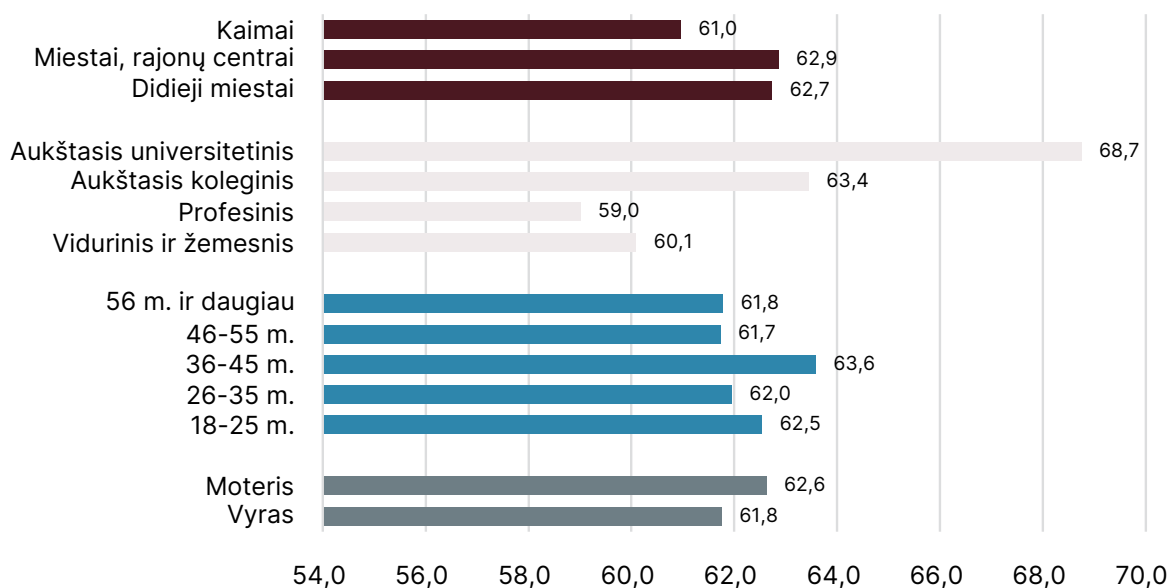
2.5 pav. Lietuvos gyventojų pritarimas Rusijos ir Kinijos politiniams naratyvams, proc.

Iš šių septynių teiginių išvedėme Politinės traukos autoritarizmui indeksą, kurio reikšmės yra nuo 0 (visiška trauka ir pritarimas naratyvams) iki 100 (visiškas atsparumas ir nepritarimas naratyvams). Šio indekso vidurkis apklausoje yra 62,2, o tai rodo didesnę nei teoriškai vidutinį atsparumą. Indekso vidurkiai pagal sociodemografines savybes pavaizduoti 2.6 pav.

Vienintelis statistiškai reikšmingas skirtumas yra pagal išsilavinimą: aukštąjį universitetinį išsilavinimą turintys respondentai yra atsparesni politinei autoritarizmo traukai (68,7) nei turintieji profesinį (59) ir vidurinį ar žemesnį išsilavinimą (60,1). Kiti veiksniai reikšmingos įtakos nedarė.

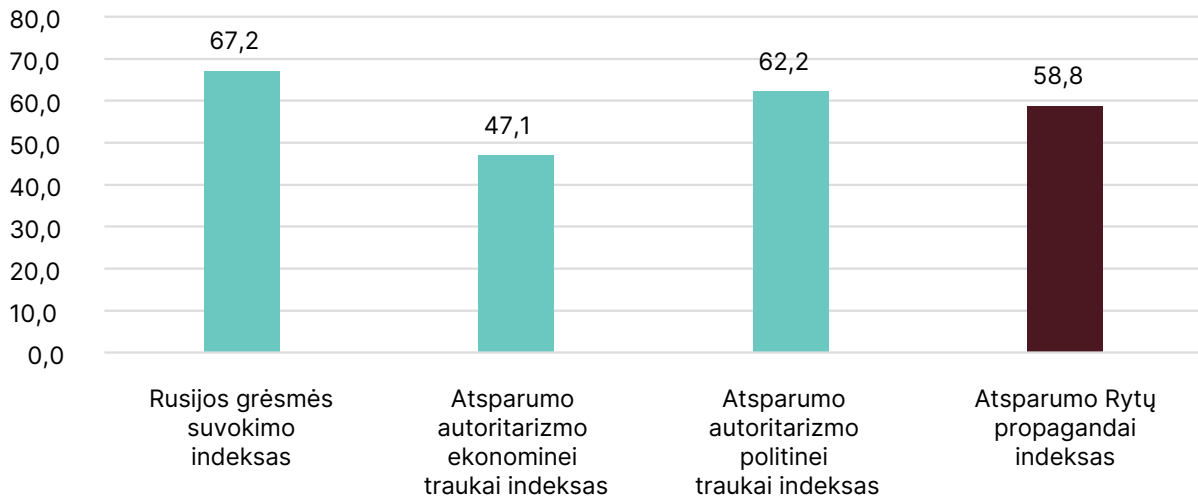
2.6 pav. Atsparumo autoritarizmo politinei traukai indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir lytį

Pagal tris šioje dalyje aptartus indeksus matuojamos skirtingos demokratijos tvarumo dimensijos: Rusijos grėsmių suvokimas ir atsparumas ekonominiams ir politiniams autoritarinių Rytų valstybių (Rusijos ir Kinijos naratyvams). Šių indeksų vidutinės vertės, nustatytos per apklausą, pateiktos 2.7 pav. Galima pastebėti, kad Ekonominės traukos autoritarizmui indeksas (47,1) atsilieka nuo kitų ir atitinkamai pama-

žina bendrą Atsparumo Rytų propagandai indeksą (58,8), kurį išvedėme kaip vidurkį iš šių trijų rodiklių. Šį indeksą ateityje bus galima lyginti atliekant planuojamus kasmetinius tyrimus ir stebėti, kaip keičiasi tai, kiek visuomenė suvokia iš Rytų kylančias grėsmes ir yra atspari autoritarinių valstybių propagandai.

2.7 pav. Atsparumo Rytų propagandai indeksas ir jo sudėtinės dalys

III. Kiti klausimai

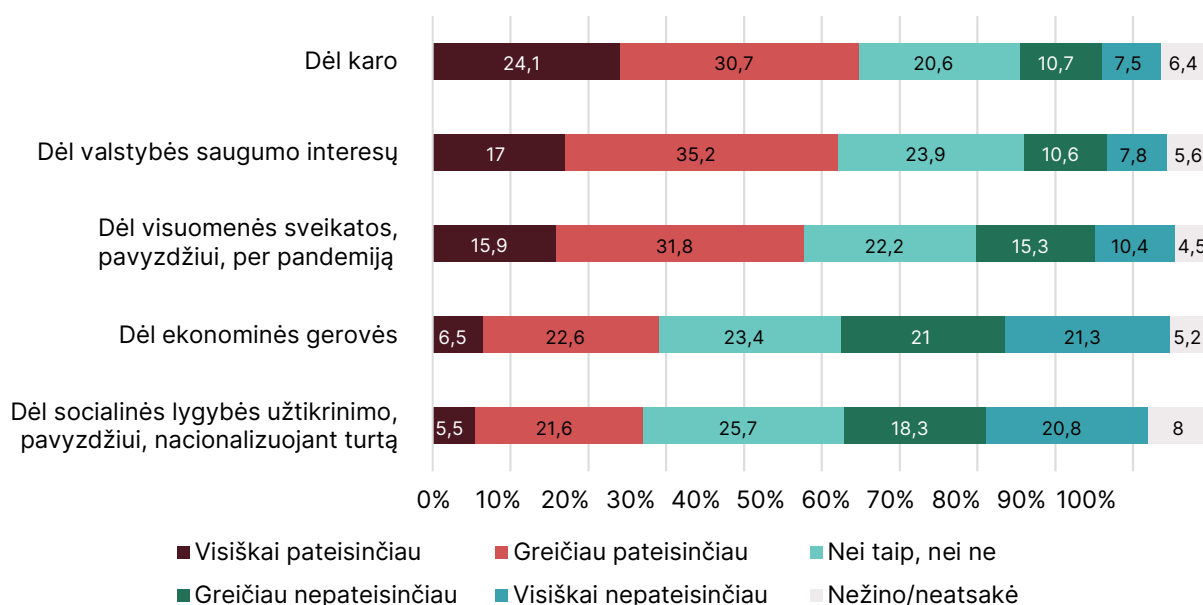
3.1. Parama demokratijos apribojimams

Tyrime papildomai matavome, kokiose situacijose respondentai pritartų žmogaus teisių ir laisvių demokratijoje, kaip antai žodžio, minties, laisvų rinkimų, susibūrimų, suvaržymams. Šių rodiklių neįtraukėme į Demokratijos tvarumo indeksą, nes jie nurodo į ypatingas situacijas, kuriose tam tikros teisės (pavyz-

džiui, susibūrimų) gali laikinai būti apribojamos neišvengiamai: pandemiją, nepaprastą padėtį ir pan. Taigi, teigiami atsakymai nebūtinai reikš gyventojų antidemokratinės nuostatos. 3.1 pav. pateikiami gyventojų atsakymų procentai pagal konkrečią situaciją.

Galima pastebėti, kad demokratiškesnių teisių suvaržymas daugiausia būtų pateisinamas (atsakymai „visiškai pateisinčiau“ ir „greičiau pateisinčiau“) dėl karo (54,8 proc.) ir valstybės saugumo (52,2 proc.). Beveik pusė respondentų (47,7 proc.) pateisintų suvaržymus dėl visuomenės sveikatos. Bet tik mažuma respondentų palaikytų apribojimus dėl ekonominės gerovės ir dėl socialinės lygybės užtikrinimo.

3.1 pav. Kiek Lietuvos gyventojai pateisintų demokratijos suvaržymus, proc.

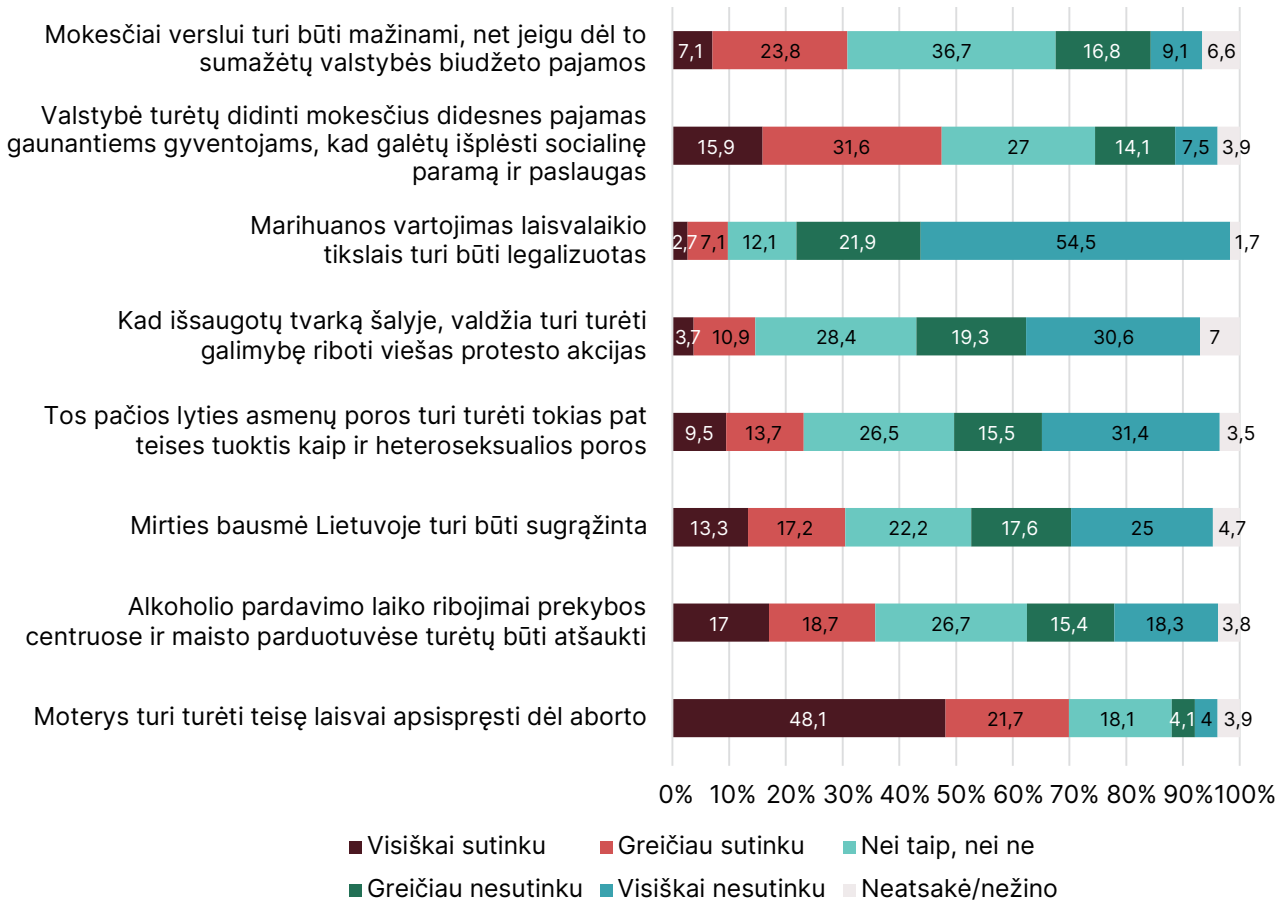

3.2. Vertybiniai klausimai

Apklausoje taip pat buvo tiriamos su socialiniais ir ekonominiais reikalais susijusios Lietuvos gyventojų vertybės, aktualios demokratinėse diskusijose. Kalbant apie ekonomiką, reikšmingai daugiau gyventojų visiškai sutinka ir greičiau sutinka (47,5 proc.) nei nesutinka (21,6 proc.), kad valstybė didintų mokesčius didesnių pajamų gyventojams, kad galėtų išplėsti socialines paslaugas. Panašus skaičius respondentų sutinka (30,8 proc.) ir prieštarauja (25,9 proc.) tam, kad mokesčiai verslui būtų mažinami, jeigu nuo to sumažėtų valstybės biudžeto pajamos: dėl šio klausimo vienos aiškesnės nuomonės nėra.

Buvo užduota daugiau klausimų siekiant įvertinti Lietuvos gyventojų liberalumą (konservatyvumą). Didelė dauguma respondentų (69,8 proc.) sutinka su moterų teise į abortą, taip pat maždaug pusė (49,9 proc.) nesutinka su protesto akcijų ribojimu dėl tvarkos. Kalbant apie mirties bausmės palaikymą, skirtumas tarp liberalių ir konservatyvių nuostatų paplitimo mažesnis: su jos grąžinimu sutinka 30,5 proc., o nesutinka 42,6 proc. Galiausiai dėl tos pačios lyties santuokų ir marihuanos legalizavimo dauguma respondentų dažniau yra linkę palaikyti konservatyvesnes nuostatas. 46,9 proc. nesutinka, kad tos pačios lyties asmenų poros turi turėti tokias pat teises tuoktis kaip ir heteroseksualios poros, o visiškai sutinka ir greičiau sutinka 23,2 proc. Paramos marihuanos legalizavimui yra dar mažiau (9,8 proc.).

3.2 pav. Lietuvos gyventojų socialinės ir ekonominės vertybės, proc.

Apibendrinimas

Pirmojo Demokratijos tvarumo barometro rezultatai rodo, kad Lietuvoje liberalios demokratijos ir jos elementų suvokimas, taip pat parama demokratiniam režimui yra gana aukšto lygio. Be to, daugiau nei pusė lietuvių yra nusiteikę protestuose ginti demokratiją nuo įvairių grėsmių (arba tokius protestus remti). Visgi pačios demokratijos veikimo Lietuvoje ir pasitikėjimo institucijomis rodikliai ir pasitikėjimas yra mažesnio lygio. Pasitikėjimas institucijomis, vertinimas, kaip praktiškai įgyvendinami demokratiniai principai ir kiek valdžia yra atliepi gyventojų interesams, išlieka pažeidžiamiausi demokratijos Lietuvoje aspektai. Atsakymą, kodėl taip yra, iš dalies nurodo tai, kad Lietuvos gyventojai linkę demokratijai priskirti socialinius elementus: maždaug pusė apklaustųjų mano, kad valstybės parama nedarbo ir ligos atveju yra būtinas demokratijos bruožas, kaip būtinesnį bruožą vertina ir tai, kad valstybė apmokestina turtinguosius ir remia nepasiturinčiuosius.

Tyrimas parodė, kad Lietuvos gyventojai gan adekvačiai suvokia Rusijos grėsmę, reikiamus atsakus į ją ir kartu yra palyginti atsparūs Rytų politiniams naratyvams – pavyzdžiui, absoliuti dauguma gyventojų nesutinka, kad NATO kursto karą Ukrainoje, Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje ir t. t. Vis dėlto silpnoji vieta yra atsparumas ekonominiams naratyvams, kuriuose akcentuojami ekonominiai praradimai dėl suprastėjusių santykių su Rusija ir Kinija – ypač tai pastebima balais vertinant teiginius, kad tai kenkia Lietuvos ekonomikai (su tuo sutinka apie pusę ir daugiau respondentų). Atitinkamai galima pastebėti ir mažesnį, nei norėtųsi, palaikymą aktyviam Lietuvos diplomatijos vaidmeniui: pavyzdžiui, gyventojų nuomonės dėl to, ar Lietuva turėtų laikytis neutralaus statuso, pasiskirsčiusios tolygiai – maždaug trečdalis pritaria, trečdalis nepitaria, o trečdalis neturi aiškios nuomonės.

Kita vertus, tyrime atlikto apklausos eksperimento rezultatai nuteikia pozityviai. Kai pakeičiama viena sąlyga (ar bendradarbiauti su autoritariniu, ar demokratiniu režimu), paramos abiem valstybėms naudingo bendradarbiavimo lygiai smarkiai skiriasi. Bendradarbiavimą su demokratija remia apie 80 proc. atitinkamos grupės respondentų, o grupėje, kuriai buvo pateikta neįvardyto autoritarinio režimo sąlyga,

bendradarbiavimą jau remia tik maždaug ketvirtadalis. Tai rodo, kad iš esmės lietuviai kur kas labiau linkę Lietuvą matyti demokratinio pasaulio ekonominėje sistemoje, ir potencialą efektyviai didinti atsparumą Rusijos ir Kinijos naratyvams. Vis dėlto, atsižvelgiant į pirmosios tyrimo dalies rezultatus, tikėtina, kad tam reikalinga sąlyga – didesnis pasitikėjimas valstybe.

Šaltiniai

1. V-Dem. 2021. Democracy Report 2021. Autocratization turns viral. University of Gothenburg: V-Dem Institute. <https://www.v-dem.net/media/filer_public/74/8c/748c68ad-f224-4cd7-87f9-8794add5c60f/dr_2021_updated.pdf>; Freedom House. 2021. Freedom in the World 2021. Democracy Under Siege. <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>>.
2. Lührmann, A., Lindberg, S. I. 2019. A third wave of autocratization is here: what is new about it? *Democratization*, DOI: 10.1080/13510347.2019.1582029.
3. Mudde, C., Kaltwasser, C. R. 2017. *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
4. Diamond, L. 2019. *Ill Winds: Saving Democracy from Russian Rage, Chinese Ambition, and American Complacency*. New York: Penguin Press.
5. Albright, M. 2019. *Fašizmas: įspėjimas*. Vilnius: Baltos lankos.
6. Snegovaya, M. 2021. Fellow travelers or Trojan horses? Similarities across pro-Russian partie electorates in Europe. *Party Politics*, DOI: 10.1177/1354068821995813.
7. Klaas, B., Cheeseman, N. 2018. *How to Rig an Election*. New Haven: Yale University Press.
8. Ramonaitė, A., Maliukevičius, N., Degutis, M. 2007. *Tarp Rytų ir Vakarų: Lietuvos visuomenės geokultūrinės nuostatos*. Vilnius: Versus aureus; Ramonaitė, A., Jastramskis, M., Kavaliauskaitė, J., Nevinskaitė, L., Žiliukaitė, R. 2014. *Kaip renkasi Lietuvos rinkėjai? Idėjos, interesai ir įvaizdžiai politikoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.